

Szűcs Norbert–Kelemen Valéria

A SZEGEDI DESZEGREGÁCIÓS INTÉZKEDÉS: EGY GETTÓISKOLA MEGSZÜNTETÉSE

Az oktatási szegregáció a „nyitás” vagy a „zárás” stratégiájával számolható fel (l. Fejes, 2013, jelen kötet). A magyarországi demográfiai tendenciák ismeretében az utóbbi végrehajtása azért lehet megalapozott nagyvárosokban, sokiskolás településeken, mert a gyermeklétszám folyamatos csökkenése miatt időről időre az intézményrendszer újjászervezésére, iskolák bezárására kényszerülnek a fenntartók. Jelen tanulmány a lehetséges deszegregációs stratégiák azon alaptípusát mutatja be a szegedi folyamat leírásán keresztül, amely során egyetlen szegregált iskola megszüntetését követően nagyszámú befogadó iskolába irányították át a bezárt iskola tanulóit. A szegedi példa azért is tipikus, mert az extrém mértékben szegregált gettóiskolában¹ megfigyelhető volt az elkülönített oktatás szakirodalom által leírt negatív hatásainak jelentős része (l. Szűcs, 2010). Mindezek miatt az intézkedés tapasztalatai a jövőben számos iskolafenntartó számára válhatnak hasznosíthatóvá.

A tanulmány a területi és az oktatási szegregáció összefüggéseinek bemutatását követően egy akciókutatás (l. Szűcs, 2007, 2009) eredményeire alapozva részletesen leírja a gettóiskolában tapasztalható anomáliákat és az iskolabezárás hírének hatására kialakult helyzetet. A deszegregációs intézkedések összefoglalását követően a stakeholderek² deszegregációval kapcsolatos álláspontját jellemezzük, majd az intézkedés következményeit vesszük sorra – először a lokális oktatási rendszer változásainak szempontjából, ezt követően a szegregált iskolából kikerülő tanulók beilleszkedésének elemzésén keresztül. Utóbbi a diákok öt tanéven keresztül történő nyomon követésén alapul, amihez az önkormányzat Oktatási, Kulturális és Sportirodájának segítségével a befogadó iskoláktól kaptunk adatokat.³

¹ *Extrém mértékben szegregált iskolának* tekintjük azt az intézményt, ahol a hátrányos helyzetű tanulók aránya meghaladja az 50%-ot – függetlenül a tanulók etnikai hátterétől (l. Fejes, 2013 jelen kötet). *Gettóiskolának* tekintjük azt az intézményt, ahol a cigány származású tanulók aránya valószínűsíthetően meghaladja az 50%-ot (l. Havas, 2008).

² A tanulmányban a „stakeholder” kifejezés alatt a deszegregációs intézkedés által érintett személyeket, csoportokat és szervezeteket értjük. A deszegregációs tematikában a stakeholderek, vagyis az érdekhaló tagjainak az elsődleges körét a bezárt oktatási intézmény pedagógusai, tanulói és a tanulók szülei alkotják. Az érdekhaló másodlagos köréhez a befogadó intézmények pedagógusai, tanulói és a tanulók szülei tartoznak. A szakmai stakeholderek körét azon személyek és szervezetek alkotják, akik döntéseikkel érdemben befolyásolják a deszegregációs folyamatot, illetve azok, akiknek mindennapi feladatvégzésére hatással van a deszegregációs folyamat. Így a szakmai stakeholderek körébe sorolhatóak például az adott település oktatási szakapparátusában dolgozók, a gyermekvédelemmel, családgondozással foglalkozó szakemberek, a deszegregációs program célcsoportjára fókuszáló civil és szakmai szervezetek.

³ A tanulmány egyik szerzője, Kelemen Valéria Szeged MJV Önkormányzatának Oktatási, Kulturális és Sportirodájának munkatársaival szorosan együttműködve koordinálta a tanulók utánkövetését. A Hallgatói Mentorprogram projektvezetőjeként a diákok, illetve a szüleik egy részéhez személyes kapcsolat is fűzi. A tanulmány másik szerzője nemcsak kutatóként vizsgálta a szegedi deszegregációs programot, hanem az Országos Oktatási Integrációs Hálózat régiós koordinátoraként az intézkedés generálója volt.

A TERÜLETI ÉS AZ OKTATÁSI SZEGREGÁCIÓ ÖSSZEFÜGGÉSEI SZEGEDEN

A szegedi cigányság összlakosságon belüli aránya alacsonyabb az országos átlagnál, különböző statisztikák alapján 0,6–1,3 százalék (1000–2300 fő), miközben az adott időszakban az országos átlag 4,55 százalékra becsülhető (Kertesi és Kézdi, 1998. 96., 353. o.). A vizsgált időszakban működő Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke közel 800-ra becsülte⁴ azon háztartások számát, amelyekben cigány származású családtag is él. 2009-ben 58 022 háztartást regisztráltak Szegeden, így a becslés szerint a háztartások 1,4 százalékában élnek cigányok. Azonban a háztartások tagjainak számát az átlagosnál magasabbra becsülte az adatközlő, a cigány származású lakosok számát közel 5000 főben (az összlakosság 2,9%-ában) határozta meg.

A cigány származású lakosok jelentős része nem szegregált körülmények között, a település különböző pontjain lakik. Etnikai alapú lakóhelyi szegregáció a város három területén azonosítható, a Hunyadi tér, a Búza és az Árpa utca, valamint a Cserepes sor környékén. Utóbbi két területet a 2008-ban elfogadott Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) kötelező részét képező Antiszegregációs Terv (AT) is szegregátumként definiálta,⁵ és ezen meghatározást mindkét területi egység esetében el is ismerte az önkormányzat. Az Antiszegregációs Terv állítása szerint a kiskundorozsmai városrészben, a Búza és az Árpa utcákban 106 roma lakos alkot egységes közösséget, illetve a Cserepes soron 292 főben határozható meg a terület lakosság száma (*Szeged MJV IVS AT*, 2008. 15–22. o.). A valós szám a jogcím nélkül lakók jelentős aránya miatt, valószínűleg, magasabb.

A Cserepes sor 66 lakásából 44 szociális bérlakás, 22 magántulajdonú ingatlan. A bérlők egy része rendszeresen törleszti a bérleti díjat, ám jelentős a tetemes díjhátralékot felhalmozó lakók száma. A telepen élő önkényes lakásfoglalók többsége a 2005-ben felszámolt, Bajai út mellett elhelyezkedő bérházakból álló, Repülőtér elnevezésű szegregátum korábbi lakói, akik, rövid vidéki kitérőt követően, rokonaik közelében kerestek lakhatási lehetőséget. Az ingatlanok állaga nagyon különböző. Felújított, jó állapotú, komfortos otthonok, illetve statikailag életveszélyes, egészségtelen, komfortfokozat nélküli házak egyaránt találhatók a telepeken – akár egymás szomszédságában is. Egyik végletként a modern bútorokkal, ízlésesen berendezett belső térrel, háztartási gépekkel és szórakoztató elektronikai eszközökkel felszerelt lakásokat lehet meghatározni. Nagyon lelakott, alig bútorozott, fűtetlen, fürdőszobával nem rendelkező épületek képviselik a másik szélső típust a lakásbelső skáláján. Néhány család nem lakóhelyként épült melléképületben vagy akár a padláson lakik.

A Települési Közoktatási Esélyegyenlőségi Helyzetelemzés elkészítését másodmagával esélyegyenlőségi szakértőként koordinálta, illetve a településen 2007 szeptemberétől működő Hallgatói Mentorprogram egyik vezetőjeként is részt vett a deszegregációs program támogatásában.

⁴ A lakosság szám meghatározását célzó interjút a Kertesi Gábor által kidolgozott módszertan alapján megvalósított „*Residential segregation, local policies and school segregation in Hungary – Lakhatási szegregáció, helyi döntések és iskolai szegregáció Magyarországon*” című kutatás keretében készítettük el.

⁵ A Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium Városfejlesztési Kézikönyve a 2001-es népszámlálási adatokon alapuló szegregációs mutató alapján szegregátumnak nevezi „azokat a városi területeket, amelyeken az aktív korú (15–59 év közötti) lakosok legalább 50%-a nem rendelkezik rendszeres munkajövedelemmel, legmagasabb iskolai végzettsége nem haladja meg a 8 osztályt”, illetve 50 főnél magasabb a lakosság szám az adott – minimum egy háztömbből álló – területen (Városfejlesztési Kézikönyv, 2009. 119. o.).

A lakóhelyi elkülönülésből is fakadóan Szegeden oktatási szegregáció alakult ki. A Cserpes soron lévő telepen lakó gyermekeket szinte kivétel nélkül a lakóhelyükhöz közeli, mindössze 5 perc gyalogútra lévő Móra Ferenc Általános Iskolába írtatták a szüleik. Az extrém mértékű elkülönülés egy éveken keresztül húzódó folyamat eredménye volt. Már egy 1997-ben publikált tanulmány beszámol arról, hogy a „Kolozsvári téri iskola tanulóinak 40 százaléka cigány, de a felső tagozaton csak 30 százalék, az alsón több mint 50 százalék, az első osztályban pedig 70 százalék felett van.” (Rátkai, 1997. 104. o.). Egy évtizeddel későbbi időpontot vizsgálva az – időközben összevonáson átesett⁶ – iskola szegregálódási folyamata lezártnak tekinthető. A 2006/2007. tanévben az iskola tanulóinak döntő többsége cigány származású, az alsó tagozatos osztályokba már csak roma gyermekeket írtattak.⁷

A kevésbé egzakt és nem nyilvántartható „cigány” kategória helyett az oktatási statisztikákban használatos „halmozottan hátrányos helyzetű tanuló” kategória alkalmazása kontrollálhatóbb képet ad az elkülönítés mértékéről. A Móra Ferenc Általános Iskola tanulóinak döntő többsége – az önkormányzat által az iskola megszüntetését követően pontosított regisztráció alapján 73 százaléka – halmozottan hátrányos helyzetűnek minősült. A tanulók etnikai és szociális hátterének ismeretében az intézmény extrém mértékben szegregált gettóiskolának minősült.

Nemcsak a cserpes sori romák gyermekei tanultak a kolozsvári téri intézményben, hanem a rossz szociális körülmények között élő cigány tanulók egy része a város egészen távoli pontjáról (például Szőregről) is ezen iskolába járt, miközben az intézmény eredményessége egyáltalán nem indokolta a körzeten kívüli szülők érdeklődését. Szövegértésből egy, matematikából öt megyeszékhelyen működő általános iskola mutatott 2006-ban a Móra Ferenc Általános Iskolához hasonló eredményt. Rosszabb eredményt felmutató megyeszékhelyi iskola nem volt a 2006. évi Országos kompetenciamérés során, kistéleplési is csak három.

A DESZEGREGÁCIÓS PROGRAM ELŐKÉSZÍTÉSE

A Móra Ferenc Általános Iskola extrém mértékű szegregációja több hatályos jogszabályt⁸ megsértett, így az Országos Oktatási Integrációs Hálózat (továbbiakban OOIH) nyomásgyakorlásának, illetve a szegedi Cigány Kisebbségi Önkormányzat kezdeményezésének hatására a fenntartó 2007 tavaszán, többlépcsős folyamat során az iskola bezárása mellett döntött.⁹ A deszegregációs program jogszabályi hátterét három lépésben

⁶ A Kolozsvári Téri Általános Iskola és a Móra Ferenc Általános Iskola összevonása 1998. július 1-i hatállyal történt meg.

⁷ Szeged Megyei Jogú Város (MJV) 2007. február 16-án tartott soros közgyűlésének jegyzőkönyve szerint „a 170 Móra iskolában tanuló gyermekből 137 fő cigány származású, de az alsó tagozatokban – az 1. és 2. osztályban – 100%-os az arány”. (71. o.)

⁸ 2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról; Köznevelési Törvény 66. § (2).

⁹ A Móra Ferenc Általános Iskolán kívül – a tanulói létszám drasztikus csökkenése miatt – Szeged MJV Közgyűlése 71/2007. (II. 16.) Kgy. sz. határozatában a 2007/2008. tanévtől bezárta a Kodály Téri Általános Iskolát is. A Kodály Téri Általános Iskola osztályai közül több közösség ragaszkodott az osztálykeretek megtartásához, így a Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben három, a jogutód Makkosházi Általános Iskolában hét teljes osztályt helyeztek el. Az iskola körzetét is e két intézmény között osztották fel.

alakította ki a közgyűlés. 2007 februárjában döntést hoztak arról, hogy a 2007/2008. tanévben nem indulhat első osztály a Móra Ferenc Általános Iskolában.¹⁰ 2007 márciusában megszavazták az iskola megszüntetéséről szóló határozatot,¹¹ majd májusban rendelkeztek a következő tanév rendjéről, így a Móra Ferenc Általános Iskola pedagógusainak továbbfoglalkoztatásáról.¹²

A deszegregáció szakmai programjának kidolgozására kevés idő állt a szakapparátus dolgozóinak rendelkezésére, ezért fennállt a „rideg integráció” veszélye, ami során ugyan megvalósul a szegregáció kereteinek a felszámolása, ám a tanulók valós befogadása, a beilleszkedés feltételeinek biztosítása nem történik meg. A deszegregációs program sikeres előkészítése érdekében „*A szegregáló, bezárásra kerülő Móra Ferenc Általános Iskola körüli érdekháló tagjainak a vizsgálata*” címmel az OOIH egy akciókutatást szervezett 2007 tavaszán (Szűcs, 2007, 2009).¹³ Az akciókutatást főként szociológia, pedagógia és pszichológia szakos egyetemi hallgatók végezték, emellett a kutatásban részt vettek a 2007 szeptemberében induló Hallgatói Mentorprogram későbbi alapítói is. A projekt során kvalitatív módszertani technikák alkalmazására került sor: az iskola összes osztályát érintő résztvevő megfigyelésekre és hospitálásokra, interjúkra és fókuszcsoportos beszélgetésekre az iskola pedagógusaival, tanulóival és azok szüleivel. Az akciókutatás céljai a következők voltak: (1) információszerezés – a szegregáló iskola korábbi oktatási-nevelési munkájának feltérképezése, az érdekháló tagjainak megismerése, tájékozódás az iskolabezárással kapcsolatos problémákról; (2) tájékoztatás – a deszegregáció indokolása, a folyamat lépéseinek bemutatása a diákok, a szülők és a pedagógusok számára; (3) megerősítés – az iskolabezárásban érintett szülők és tanulók mentális támogatása, motiválása, valamint konfliktuskezelés.

A deszegregációs folyamat szempontjából az első cél teljesítésének hosszú távú hatása rendkívül jelentős: a bezárt iskola stakeholdereinek vizsgálata, a helyzetelemzés elkészítése során előállított információk alapvető fontosságúak voltak a döntéshozók számára, hiszen az iskola belső életéről, oktatási minőségéről minimális mértékű, részben valótlan információk álltak a rendelkezésükre. A kutatás eredményei, javaslatai beépültek az önkormányzat deszegregációs stratégiájába.

A 2. és a 3. pont teljesítése rövid távú célokat szolgált – az iskolabezárással természetes módon együtt járó konfliktusokat enyhítette a többsikű tájékoztatás. A szegregált oktatási forma hátrányainak bemutatása a deszegregáció társadalmi támogatottságát kívánta növelni, a konkrét információk átadása a rémhírtérjedést gátolta meg, aminek veszélyét nemcsak a szülők és a gyermekek körében korábban tapasztalható információhiány erősítette fel (l. Hankiss, 1983), hanem az iskola fennmaradásáért küzdők tudatos manipulációs tevékenysége is. Az iskola bezárását ellenző érdekkörök elterjesztették például azt a valótlan információt, hogy az iskola megszüntetése a Cserepes sori telep felszámolásával jár együtt. A helyi uzsorás – veszélyeztetve érezve megélhetését – a számára kiszolgáltatott embereket az iskola fennmaradásának támogatására buzdította. A lokális politikai ellenzék képviselői az iskola pedagógusainak elhivatottságával, illetve a pécsi Gandhi Gimnázium etnikailag homogén összetétel mellett elért sikereivel érveltek a közgyűlésben az intézmény fenntar-

¹⁰ Szeged MJV Közgyűlésének 71/2007. (II. 16.) Kgy. sz. határozata.

¹¹ Szeged MJV Közgyűlésének 164/2007. (III. 29.) sz. határozata szerint az extrém mértékben szegregáló Móra Ferenc Általános Iskola 2007. június 30-i hatállyal megszűnt.

¹² Szeged MJV Közgyűlésének 318/2007. (V. 11.) Kgy. sz. határozata. A 443/2007. (VII. 5.) Kgy. sz. határozat további fél álláshelyet juttatott a Dózsa Ferenc Általános Iskola számára.

¹³ A kutatás vezetője Szűcs Norbert, az OOIH dél-alföldi irodavezetője volt.

tása mellett. Szülői csoportok beadványt fogalmaztak meg az oktatási jogok biztosához a deszegregációs intézkedések megakadályozása érdekében, aki vizsgálatot is indított.

A rémhírterjedés megakadályozása érdekében a projektben részt vevő aktivisták egyszerű, közérthető módon magyarázták el a szülők, a tanulók és a pedagógusok számára a deszegregáció érvrendszerét.¹⁴ Bár az önkormányzat döntéshozói tudatosan elvetették a deszegregációs folyamat aktív kommunikálásának stratégiáját, a kutatásvezetőt rendszeresen tájékoztatták az iskola megszüntetésével kapcsolatos döntéseikről, s felhatalmazták ezen tervek közzétételére a szülők és a pedagógusok körében. Így a kutatók releváns információkat (pl. befogadó iskolák listája, ingyenes bérlet a tanulók számára, Hallgatói Mentorprogram megszervezése) vittek a cserpes sori közösségbe az iskola bezárását követő korszakról, a gyermekek iskoláztatásának jövőbeni körülményeiről.

A projekt kezdetén mind a pedagógusok, mind a diákok nagy érdeklődéssel fordultak a kutatók felé, azonban néhány nap elteltével a pedagógusok többségének az attitűdje megváltozott, együttműködési hajlandóságuk lecsökkent. Bezárkózásuk valószínűleg annak volt köszönhető, hogy felismerték, a kutatás eredménye esetleg hatással lehet pályájuk alakulására. A diákok érdeklődése mindvégig megmaradt, sőt egyre inkább megnyíltak.

A kutatás során kiderült, hogy a Móra Ferenc Általános Iskolában a tanulók hiányzása extrém mértékű volt. A projekt időtartama alatt a teljes létszámot egyszer sem tapasztalták a kutatók, néhány osztály teljesen „kiürült”. A tanárok szinte egyáltalán nem regisztrálták a hiányzásokat. Magyarázatuk szerint ezt a gyakorlatot a tanulók érdekében alkalmazták: meg akarták akadályozni a hiányzásból fakadó osztályismétlést, lemorzsolódást. Azonban látens módon az érdektelenségük, illetve az önvédő mechanizmusok megjelenése is kiolvasható volt a regisztráció szabotálásából, ugyanis az iskolafenntartó tudatos megfélemsztésével elkerülték a felelősségre vonást, az iskolavezetés és a pedagógusok alkalmasságának megkérdőjelezését. Az akciókutatás során tapasztalt hiányzások mértékében, minden bizonnyal, közrejátszott az iskolabezárás is, hiszen a tanulók úgy vélték, távolmaradásuk következmények nélkül marad. Ugyanakkor a pedagógusok hiányzása is jelentős volt munkakeresés miatt.

A diákok többsége tanulási nehézségekkel bírt, nem sajátította el az önálló tanulás módszereit, jelentős volt azon diákok aránya, akik nem tudtak önállóan szöveget értelmezni. Általános volt körükben a fegyelmezetlenség, a motiválatlanság és az inaktivitás. A hiányzások után járó szankciók elmaradásával a gyermekek is tisztában voltak, s ezt tudatosan kihasználták. A kutatás során az is kiderült, hogy a magántanulói státuszt jogszerűtlenül kezelték az iskolában.¹⁵

Az iskola bezárásával kapcsolatban alapvetően kétféle vélekedést tapasztalhattak a kutatók a diákok körében. A gyerekek egy része nem szerette az iskolát, mert alacsony színvonalúnak tartotta az oktatást, illetve elégedetlen volt az iskola félelemtelmi légkörével. Ők a bezárás mellett foglaltak állást, pozitív attitűddel várták, hogy új iskolába kerüljenek. Másik részük ragaszkodott ehhez az iskolához, az itt szerzett hátrányok tudatában is elutasították a változást. A diákok egyértelműen felismerték, hogy a befogadó iskolák

¹⁴ A terepmunka során tudatosan figyelmet fordítottunk arra, hogy az elsődleges kutatási cél elérését ne veszélyeztesse a másodlagos, akcionalista cél megvalósítása. Ennek érdekében a deszegregáció értelmezésének bemutatását tudatosan megelőzte az információszerzés szakasza, ezáltal az adatközlők véleményét nem befolyásolta a kutatók érvrendszere.

¹⁵ Az iskolában „kvázi magántanulói” rendszer működött, becsléseink szerint a tanulók közel harmadát magántanulónak kezelték, ám nappali tagozatos diákként adminisztrálták.

normarendszere eltérő a Móra Ferenc Általános Iskolában megszokottól. Tudták, hogy az új iskolák tanulmányi követelményei jóval magasabbak lesznek, a Móraban eltűrt fegyelmezetlenségeket, hiányzásokat nem fogják tolerálni a befogadó iskolák pedagógusai.

A szülőkkal folytatott interjúkból kiderült, sokan látták az elkülönített oktatás negatív következményeit, tudában voltak annak, hogy a Móra Ferenc Általános Iskolából nem tudnak sikeres iskolai karriert felépíteni a gyermekek, továbbtanulási esélyük csekély. Információhiányuk kimagasló mértékű volt. Sokan nem tudták megfogalmazni, miért zárják be az iskolát, nem ismerték az iskolaválasztással kapcsolatos jogait, esetenként még a befogadó iskolát sem tudták megnevezni. A valós információkat is kétkedve fogadták: hallottak arról, hogy gyermekük városi bérletet fog kapni, de nem kezelték ezt az információt tényként.

A tanárok többségéről kritikusan nyilatkoztak a szülők, általában a fegyelmezés és az elkötelezettség hiányáról számoltak be. A befogadó iskolákkal kapcsolatban is megfogalmazták féltelmeiket. Leginkább attól tartottak, hogy gyermekeik sem tanulmányi, sem közösségi szempontból nem tudnak majd beilleszkedni az új osztályokba. Sokan kiemelték, hogy az iskolaváltás az oktatásra fordított kiadásaik megnövekedésével fog járni, a gyermekek ruháztatása, taneszközei, osztálypénze jóval többé fog kerülni az új intézményben. Többen felvetették, hogy az új iskola messze van a lakóhelyüktől. Egyértelműen kiderült, hogy mentális térképükön nincs rajta az egész város – esetenként be sem tudták határolni a átszállás nélküli buszjárárral megközelíthető befogadó iskola helyszínét.

A Móra Ferenc Általános Iskola legtöbb pedagógusán egyértelműen felismerhetők voltak a kiegész jelei – beletörődtek a diákok és önmaguk sikertelenségébe. A kutatás során gyakran talákoztunk szélsőséges esetekkel: többször előfordult, hogy a tanárok elfogadhatatlanul vulgárisan beszéltek a gyerekekkel, tudatosan és nyíltan felvállalták súlyosan előítéletes véleményüket vagy a testi fenyegetés alkalmazását. Pozitív példákat is találtak a kutatók a terepmunka során: néhányuk motiváltan, elkötelezetten végezte munkáját, küzdött a gyermekekért – s önmaga szakmai hitelességeért.

A tanárok döntő többsége az iskola fennmaradásának – s így a szegregált oktatásnak – volt a híve, az elkülönítés mellett számos érvet felhozta. Egy részük a cigány gyermekek érdeke miatt tartotta fontosnak az elkülönítést, az alacsony osztálylétszám, a „*képességeiknek megfelelő oktatási színvonal*”, a „mórás” tanárok hozzáértése szerepelt hangsúlyosan az érvek között. Ugyanakkor néhányan a politikailag korrekt beszédmód minimumát sem tartották fenn, nyíltan kirekesztő álláspontra helyezkedtek. Ők a többségi társadalom „*védelmében*” pártolták az elkülönített oktatást, hiszen véleményük szerint „*ezzel úgysem lehet mit kezdeni*”, a befogadó iskolában tanuló gyermekeknek viszont kárt okoznának ezek a tanulók (l. Szűcs, 2011).

Csak néhány pedagógus bizonyult befogadó attitűddel rendelkezőnek. Ők – egzisztenciális féltelmeik ellenére – úgy nyilatkoztak, hogy az általuk tanított gyermekeknek hosszú távon csak előnye származhat abból, ha átkerülnek egy másik iskolákba. Azzal minden tanár egyetértett, hogy a befogadó iskolákban, ideális körülmények és fokozott odafigyelés esetén is, nagyon nehéz helyzetük lesz a „mórás” gyerekeknek. Minél magasabb évfolyamon tanulnak, annál kisebb lesz az esélyük a beilleszkedésre és annál nagyobb lesz a lemorzsolódók aránya.

A szegregált oktatásra általánosságban jellemző körülmények megfigyelhetők voltak a Móra Ferenc Általános Iskolában. A pedagógusok többsége az iskolai kudarcokat a tanulók kezelhetetlenségével, gyengébb képességeivel magyarázta, s a diákok sikertelenségére a

tantervi követelmények csökkentésével reagált. A tantestület jellemzően nem alkalmazott innovatív pedagógiai módszereket, s nem vezette be az Integrációs Pedagógiai Rendszert. Az intézményvezető nem igényelte az iskola halmozottan hátrányos helyzetű tanulói után a képességbontakoztató normatívát.

A bezárásra ítélt gettóiskola vizsgálatának eredményei alapján a neveléstudományi szakirodalom által feltárt, a hátrányos helyzetű tanulók iskolai sikertelenségét jellemző okok (l. Szűcs, 2010) majdnem minden eleme megjelent az iskolában. A rossz szociális helyzet, a motiválatlanság, a szülők és a pedagógusok közötti elégtelen kommunikáció egyértelműen azonosítható volt a kutatás során. A vizsgálat rámutatott arra, hogy a tanulók többsége egy csökkentett követelményeket támaztató iskolában is rendkívül gyenge eredményeket ért el. Több tanuló analfabétaként hagyta abba tanulmányait, a funkcionális analfabéták aránya kimagaslóan magas volt.

Az akciókutatás eredményei beépültek az iskolabezárás stratégiájába. Ezen információk kulcsfontosságúak voltak az oktatási iroda munkatársai számára, hiszen komplex tervezési feladatot jelentett a bezárt iskolából kikerülő tanulók megfelelő elosztása a befogadó intézmények között. A kutatás során összegyűjtött információk jelentősen árnyalták az iskoláról kialakított képet, így elősegítették az iskolaváltási folyamat hatékonyabb koordinálását.

A DESZEGREGÁCIÓS INTÉZKEDÉS

A megszüntetett Móra Ferenc Általános Iskola körzetét öt további önkormányzati fenntartású iskola között osztották fel annak érdekében, hogy a cserepes sori szegregátum területén élő gyermekek a jövőben lehetőleg ne ugyanabban az iskolában tanuljanak.¹⁶ A jogutódot¹⁷ is a deszegregációs szempontok érvényesítésével választották ki, így tudatosan nem a legtöbb „mórás” tanulót befogadó, a szegregátumhoz legközelebb található intézményt, az Alsóvárosi Általános Iskolát jelölték ki erre a feladatra, szimbolikusan is csökkentve az iskola stigmatizálódásának, szegregációjának veszélyét. Ezen iskola körzetéhez egyáltalán nem csatoltak területeket a felosztott iskolai körzetből.

A megszüntetett intézmény 129 tanulóját tizenegy szegedi általános iskolába irányították át a fenntartó szakemberei. A legtöbb tanulót befogadó iskolába 23 tanuló került, a legkevesebbet fogadó intézménybe öt (1. táblázat). Az átirányítások előkészítése során figyelembe kellett venniük a tanulók szüleinek kéréseit, a tanulók lakóhelyét, az egymással elmergesedett konfliktushelyzetben lévő családok gyermekeinek elválasztását, az új iskolai körzethatárokat, a befogadó iskolák osztálylétszámait. Figyelmet fordítottak a testvérek, olykor barátok közös elhelyezésére, a tanult/tanított nyelvek egyezésére, valamint a befogadó iskolák megközelíthetőségére.

¹⁶ Így az érintett körzet tanköteles tanulói a Béke Utcái Általános Iskola, a Dózsa György Általános Iskola, a Madách Imre Magyar–Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola, a Rókusi Általános Iskola és a Zrínyi Ilona Általános Iskola beiskolázási körzetébe tartoznak a 2007/2008. tanévtől.

¹⁷ Béke Utcái Általános Iskola

1. táblázat. A bezárt iskola tanulói a befogadó iskolákban (2007/2008. tanév)

<i>Befogadó intézmény</i>	<i>Tanulók száma</i>
Alsóvárosi Általános Iskola	23
Arany János Általános Iskola	9*
Béke Utcai Általános Iskola	15
Dózsa György Általános Iskola	5
Gedői Általános Iskola és AMI	8
József Attila Általános Iskola és Szakiskola	17*
Makkosházi Általános Iskola	9
Rókusi Általános Iskola	14
Rókusvárosi II. számú Általános Iskola és AMI	12
Tarjáni Magyar-Német Kéttannyelvű Általános Iskola és AMI	7
Weöres Sándor Általános Iskola és AMI	10
Összesen	129

Megjegyzés: * Ezen adat speciális egyéni utak kutatói besorolásával jött létre. Az iskolát váltó tanulók közül a zárójeles adat a József Attila Tagintézménybe átkerült általános iskolai tanulókat jelöli. AMI: Alapfokú Művészetoktatási Intézmény.

A befogadó iskolák kiválasztásakor nem a területi közelséget, hanem az elérhetőséget vették figyelembe, hiszen a deszegregációs intézkedés lényege éppen az volt, hogy minél több iskola kapcsolódjon be a programba, nehogy a befogadó intézmények alacsony száma miatt egy újabb iskolában növekedjen meg drasztikusan a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya. Így a Cserepes sorról minden befogadó iskola átszállás nélkül elérhető egyetlen tömegközlekedési eszközzel. Az új intézményektől távolabb lakó tanulók számára ingyenes tömegközlekedési bérlet formájában nyújtottak támogatást.

Valamennyi befogadó iskolában sor került új álláshelyek kialakítására. Összesen 16,5 mentortanári és fejlesztő pedagógusi státuszt hoztak létre a 11 befogadó iskolában, többségében korábban a bezárt Móra Ferenc Általános Iskolában tanító pedagógusok számára. Minden intézményvezető önállóan alakította ki a mentortanárok feladatkörét, de a tanulók beilleszkedésének elősegítése, felzárkóztatása, a szülőkkel való kapcsolattartás és az egyéni problémák kezelése állt a munkaköri leírások fókuszában. A befogadó iskolák többségében előzmények nélküli feladat volt a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatása, így a pedagógusok jelentős része szorongással és fenntartásokkal várta az új tanulók érkezését.

A deszegregációs folyamat támogatása érdekében az OOIH által térítésmentesen ajánlott tréningeken mindössze négy befogadó iskola tantestülete¹⁸ vett részt. Az akkreditált képzések során egy IPR-tréninget, valamint egy módszertani tréninget végzett el az adott iskola 30 pedagógusa. Hét befogadó iskola intézményvezetője nem vette igénybe a számukra is felkínált lehetőséget – indirekt módon ezzel is jelezve az integrált oktatással

¹⁸ A négy befogadó iskolán kívül két olyan iskola tantestülete is részt vett az OOIH által biztosított tréningeken, amelybe nem irányítottak át a bezárt iskolából tanulókat, ám a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók magas számaránya, az IPR alkalmazása indokoltá tette a képzést.

kapcsolatos attitűdjét. A település önkormányzata a tanév folyamán közel 5 millió forintot biztosított a megszüntetett iskolából kikerülő tanulók támogatására. Az összeget elsősorban ruházat és taneszközök megvásárlására fordították.¹⁹

A DESZEGREGÁCIÓS INTÉZKEDÉS STAKEHOLDEREINEK JELLEMZÉSE

Szegeden elsősorban finanszírozási okokból, az európai uniós pályázati források lehívása érdekében, másodsorban politikai alapon vállalták fel a döntéshozók az esélyegyenlőségi szakemberek által generált iskolabezárást. Alacsony szintű informáltság jellemezte őket, kevésbé voltak tájékozottak a gettóiskola oktatási minőségével, sajátos mindennapjaival kapcsolatban. Később, az iskolában tapasztalható problémák megismerését követően, a szakmai döntéshozók deszegregáció iránti elkötelezettsége jelentősen megerősödött. A politikai döntéshozók megosztottak minősültek, a lokális ellenzék egyértelműen ellenezte a deszegregációt, kihasználta az iskolabezárással és a cigány tanulók 11 iskolában történő megjelenésével kapcsolatos ellenérzéseket.²⁰

A település vezetői tudatosan passzív, reagáló jellegű kommunikációs stratégiát alkalmaztak, azaz próbálták az iskolabezárással kapcsolatos híreket minimalizálni, ezáltal elkerülni, hogy a lokális politika tematizálja, a mindennapi közbeszéd szintjére emelje azt. A lokális médiumok munkatársai viszonylag ritkán tudósítottak a deszegregációs folyamat alakulásáról. A legfontosabb véleményformáló napilap híradásai rendszerint bulvárjellegűek voltak, a konfliktusokra fókuszáltak. Ennek megfelelően a szegediek kevés információval rendelkeztek a gettóiskola mindennapjairól, a bezárás okairól, az integrált oktatásban rejlő lehetőségekről, így nem meglepő, hogy bár a szegedi deszegregációs program közel sem volt olyan átfogó, mint a hódmezővásárhelyi, s nagyságrendekkel kevesebb embert érintett közvetlenül, a szegediek döntő többsége egyértelműen elutasította a deszegregációt (l. Szűcs, 2013 jelen kötet).

A Cigány Kisebbségi Önkormányzat, a roma szervezetek, valamint a téma szempontjából releváns civil szervezetek tagjai viszonylag tájékozottak voltak a kitűzött célokkal és a megvalósítás lépéseivel kapcsolatban, mert a döntéshozók különböző szakmai fórumokon egyeztettek képviselőikkel. Így arra is lehetőségük nyílt, hogy befolyásolják a szakmai program kialakítását, illetve szerepet vállaljanak annak megvalósításában. A roma közélet szereplői közül nyíltan senki nem utasította el a deszegregációs programot, azonban látens módon – korábbi személyes és ideológiai konfliktusok miatt, valamint vélhetően a közösség feletti befolyás megőrzése és növelése érdekében – komoly konkurenciaharc zajlott körükben, ami esetenként a program megvalósulását is jelentősen hátráltatta. Az esélyegyenlőségi szféra képviselői kiemelten fontos programnak tekintették a szegedit, ezért aktívan részt vettek a megszervezésében.

A Móra Ferenc Általános Iskolába járó gyermekek és szüleik is nagyon kevés információval rendelkeztek az intézménybezárás okairól és folyamatáról. Tájékozatlanságukat

---

¹⁹ A támogatást egy cserepes sori roma szülőkből álló civil szervezet, a L.I.F.E. Egyesület koordinálásában jutatták el az érintettekhez.

²⁰ A 42 fős testületben 23 képviselő alkotta az MSZP–SZDSZ-szövetség színeiben nyertes polgármester bázisát.

fokozta, hogy a deszegregációt ellenző érdekcsoportok tudatosan dezinformálták őket. Ugyan társadalmi szempontból homogénnek minősültek, az iskolabezárás szempontjából megosztottak voltak a szülők. További sajátossága volt ennek a csoportnak, hogy ugyanazon tagjai több esetben is radikálisan megváltoztatták az ügygel kapcsolatos álláspontjukat az aktuális pressziók vagy információk ismeretében.²¹ A gettóiskola tanulói homogén csoportot alkottak, kevésbé vágytak egy kihívásokkal és kudarcokkal kecsegtető új intézménybe. Mivel 2007 tavaszán az OOIH által kezdeményezett és finanszírozott akciókutatás egy deliberatív típusú tájékoztató tevékenységgel is kiegészült, a tanév végére javult a deszegregáció elfogadásának mértéke. Bár a szülők többféle beadvánnyal is próbálták befolyásolni a folyamatot, csekély érdekérvényesítő képességük révén nem tudtak érdemben hatni a döntésekre.

A befogadó iskolákban tanuló diákok szülei több intézményben elleneztek a „mórás” tanulók érkezését. Manifeszt módon az érkező tanulók eltérő tudásszintjére, tanulási motivációjára és magatartására hivatkoztak, látens módon – olykor nyíltan is – a cigánysággal szembeni előítéleteiket fogalmazták meg. A protestálás legerősebben a bezárt iskolához legközelebb található befogadó iskolában nyilvánult meg. Az iskolába 23 „mórás”, zömében cigány származású, halmozottan hátrányos helyzetű tanuló iratkozott át – az iskola összlétszámának kevesebb mint öt százaléka, osztályonként 1–3 diák. Az iskola korábbi tanulói közül 2007 szeptemberére közel 45 gyermeket²² írtattak át szüleik másik – elsősorban nem önkormányzati fenntartású – általános iskolába, esélyt sem adva a bizonyításra az érkező tanulóknak, s a gyermekeik korábbi pedagógusainak. Egyébként is jellemző a városrészre, hogy az Alsóvárosi Általános Iskola körzetében élő tanulók legnagyobb arányban a nem önkormányzati fenntartású általános iskolákba iratkoznak be. Ez az intézmény elhelyezkedésének is köszönhető: három nagy presztízsű, nem önkormányzati fenntartású általános iskola is az intézmény közelében található.

A nem önkormányzati iskolafenntartók közvetett módon befolyásolták a deszegregációs folyamatot. A lokális társadalom által informálisan felállított presztízsrangsor alapján a négy elitiskola közül kettő egyetemi fenntartású gyakorlóiskola,²³ egy pedig egyházi fenntartású.²⁴ Egyik intézmény sem kapcsolódott be a deszegregációs program megvalósításába, bár területi közelségük indokolta tehetné volna az együttműködést. A szegedi oktatási rendszer méretét és sajátosságait, a halmozottan hátrányos helyzetű, illetve a cigány származású tanulók arányát, valamint az említett iskolák egyébként is megkérdőjelezhetetlenül magas presztízstől figyelembe véve a nem önkormányzati fenntartású általános iskolák sem alakítottak ki stratégiát a deszegregációs program kihasználására, nem kívántak tudatosan a haszonélvezőivé válni. Ugyanakkor az előzetes informális megállapodás ellenére volt olyan nem önkormányzati fenntartású általános iskola, amelyik a szegregálódási folyamat beindulása által veszélyeztetett Alsóvárosi Általános Iskolából nagyobb számban fogadott be – már a 2006/2007. tanév végén is – tanulókat.

²¹ Számos család függött egzisztenciálisan a helybéli „uzsorástól”, akinek nem volt érdeke a közösség integrálása, a szegregátum esetleges megszüntetése.

²² Az iskola tanulói létszámának közel 10%-át.

²³ SZTE Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskola és SZTE Ságvári Endre Gyakorló Általános Iskola.

²⁴ A Karolina Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium, Alapfokú Művészetoktatási Intézmény és Diákotthon fenntartója a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek szerzetesrend Magyar Rendtartománya. A negyedik iskola az önkormányzati fenntartású Madách Imre Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola.

A helyi pedagógustársadalom egyértelműen ellenezte a deszegregációt. Sokan hónapokon keresztül irreálisnak tartották a Móra Ferenc Általános Iskola megszüntetésének lehetőségét: olyannyira hibás és értelmetlen lépésnek tekintették, hogy bíztak a „józan ész” győzelmében, a szegregáció fenntartásában. Az iskola bezárását követően sem változott többségük véleménye. Paradox módon éppen a gettóiskola tanárai közül módosították többen nézeteiket, miközben új munkahelyükön újraformálták szakmai identitásukat. A befogadó iskolák pedagógusai az érkező gyerekek beilleszkedése során tapasztalt konfliktusokkal igazoltnak tekintették korábbi álláspontjukat (l. *Bereczky és Fejes*, 2013 jelen kötet). A deszegregáció elvi elutasítása ellenére sem az intézményvezetők, sem a pedagógusok nem tettek komolyabb ellenlépéseket, mindössze a Móra Ferenc Általános Iskola tantestülete próbált meg fellépni a fenntartó döntése ellen, ám érdekérvényesítő képességük addig terjedt, hogy többségüknek legalább egy tanévre álláslehetőséget biztosított az önkormányzat a befogadó iskolákban – az intézmény megszüntetését nem tudták megakadályozni.

A DESZEGREGÁCIÓS INTÉZKEDÉS KÖVETKEZMÉNYEI

A gettóiskola bezárását követően az oktatási szakapparátus tagjai kiemelt figyelmet fordítottak arra, hogy a hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatásának biztosítása jogszabályi szempontból rendezett legyen. Nemcsak a törvény szövegének, hanem szellemiségének követésre is törekedtek, amikor az iskolai körzethatárok kialakítását, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók beiskolázását szabályozó Ktv. 66 § (2) rendelkezéseivel ellentétes anomáliákat próbálták meg kezelni a település iskolarendszerében. Felismerték, hogy a jogszabály – a törvényalkotó szándékával ellentétes módon – támogat(hat)ja is a szegregációs folyamatokat, mivel a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók felvételét az előnyben részesítés követelménye miatt az intézményvezető nem tagadhatja meg – akkor sem, ha ez az elkülönítés növekedését eredményezi. Lehetséges megoldásként a „felülről korlátozás” bevezetését javasolták a jogalkotók számára, melynek keretében az iskola-fenntartók a települési arányoknak megfelelően szabályozhatják az intézmények szintjén a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók maximálisan felvehető számát (l. *Szűcs*, 2009). A beiskolázással kapcsolatos jogszabályi előírásokat követték akkor is, amikor az egyik iskolában, a jelentkezők magas száma miatt, sorsolással döntöttek a más iskolai körzetben lakó gyermekek felvételéről.²⁵

A 2007/2008. tanévben Szeged 26 általános iskolai feladatellátási helyén 12 848 diák tanult, a bejáró tanulók száma 966 fő volt (7,5%). A férőhelyek száma ennél jóval magasabb, 15 677 volt (12 292 az önkormányzati, 3385 a nem önkormányzati intézményekben). Az adatokat a 2. táblázat tartalmazza.

²⁵ A Ktv. 66 § (2) szegedi alkalmazásának vizsgálatakor kiderült, hogy a sorsolás folyamata mind országos, mind lokális szinten szabályozatlan. Az intézményvezetőket, a fenntartó képviselőit és a szülőket felkészületlenül érték a precedens hiányából fakadó konfliktusok. Kiderült, hogy a sorsolás relatív hosszú időre destabilizálhatja a lokális oktatási rendszert (Szűcs, 2009).

2. táblázat. Gyermek- és tanulólétszám a 2007/2008. tanévben

Intézménytípus	Összesen	HH	HHH
Óvoda	5 149	413	84
Általános iskola	12 848	1 441	333
Középiskola	12 738	787	159
Összesen	29 383	2 546	576

Megjegyzés: HH: hátrányos helyzetű tanuló. HHH: halmozottan hátrányos helyzetű tanuló.

A tanulók számánál jelentősen magasabb férőhelyszám magában rejtje egy újabb szegregációs folyamat kialakulását, hiszen a gyermeklétszám csökkenésével párhuzamosan megnő az iskolák közötti versenyhelyzet, illetve a szülők iskolaválasztási lehetősége. Bár elvileg a fejkvóta alapú finanszírozás miatt minden beiratkozó első osztályos tanuló számít egy-egy intézménynek, mégis gyakori a szelekció, mivel a középosztálybeli szülők nem íratják gyermekeiket olyan iskolába, osztályba, ahol az eltérő társadalmi csoportból származó – hátrányos helyzetű, roma – diákok aránya számottevő (Andl, Kóródi, Szűcs és Vég, 2009).

Szegeden a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek intézményi elosztása kiindulási értékként, az iskolabezárást követően sem volt egyenletes. 2007 októberében 333 általános iskolás diákot regisztráltak halmozottan hátrányos helyzetűnek. Ezen – települési szinten egyébként nem túl magas – létszám közel egyharmada három intézménybe koncentrálódott, miközben a településen a vizsgált tanévben 26 általános iskola működött. Az Alsóvárosi Általános Iskolában (10,3%), az Orczy István Általános Iskolában (8,7%) és a Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben (6,9%) volt kiemelkedően magas a halmozottan hátrányos helyzetűek aránya a települési arányhoz (2,6%) viszonyítva.²⁶

Öt tanév után újra áttekintve az önkormányzati fenntartású általános iskolák halmozottan hátrányos helyzetű tanulóinak intézményi arányát, a reszegregációs folyamatot sikerült megakadályozni, egyik iskola sem vált szegregált intézménnyé. Ez a veszély leginkább az Alsóvárosi Általános Iskolát fenyegette, hiszen ide érkezett a legtöbb tanuló, itt volt a legmagasabb a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya, s innen indult meg leginkább a középosztálybeli tanulók elvándorlása. Mindezen tények ismeretében az intézmény sikeresen elkerülte a szegregálódást. Az Orczy István Általános Iskolában és a Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményben minimális mértékben emelkedett a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya. Három intézményben, a Jerney János Általános Iskolában, a Weöres Sándor Általános Iskolában és a Fekete István Általános Iskolában nőtt legalább duplájára a vizsgált csoporthoz tartozó diákok aránya – de egyik esetben sem haladta meg a kilenc százalékot (3. táblázat).

A 2007/2008. tanévben a József Attila Általános Iskola és Szakiskola a 2012/2013. tanévtől a Szegedi Ipari és Szolgáltató Szakképző Iskola (továbbiakban: SZISZSZI) tagintézményeként működött. Az iskolában nemcsak szakképzés, hanem általános iskolai oktatás is folyik, összesen 50 fő körüli, 6–8. évfolyamos diák részvételével. Az általános iskolai képzésben tanuló, halmozottan hátrányos helyzetű tanulók számáról nincs adatunk, ám mórás tanulók iskolaváltási tendenciáit elemezve megalapozottan feltételezzük, hogy magas arány jellemzi az iskolát. Árulkodó a tagintézmény iskolatörténetében szereplő mondat

²⁶ Szeged MJV Köznevelési Esélyegyenlőségi Helyzetelemzése alapján.

is: „2007 szeptemberétől iskolánk fogadta a szegedi deszegregációs program keretében megszüntetett szegregált iskola tanulóit”.²⁷ Az intézmény általános iskolai képzésnek beiskolázási és működési rendje szegregált oktatásra utal, és a szegedi deszegregációs folyamat árnyoldalát jelenti, mivel ebben az intézményben gyűlnek össze azok a fiatalok, akiknek tanulmányi és/vagy szociális okból nem sikerült beilleszkedniük a befogadó iskolába.

3. táblázat. Halmozottan hátrányos helyzetű tanulók aránya Szeged önkormányzati fenntartású általános iskoláiban (2012 októbere, %)

Intézmény neve	2007/2008. tanév	2012/2013. tanév
Alsóvárosi Általános Iskola	10,3	9,4
Arany János Általános Iskola	2,0	1,0
Béke Utcai Általános Iskola	5,3	4,7
Dózsa György Általános Iskola	1,2	3,8
Fekete István Általános Iskola	2,2	7,9
Gedői Általános Iskola és AMI	4,1	5,2
Gregor József Általános Iskola	1,3	-
Jerney János Általános Iskola	3,7	7,6
József Attila Általános Iskola és Szakiskola	11,5	n.a.
Makkosházi Általános Iskola	2,8	4,8
Madách Imre Magyar-Angol Két Tanítási Nyelvű Általános Iskola	-	0,3
Orczy István Általános Iskola	8,7	11,1
Petőfi Sándor Általános Iskola	3,7	2,8
Rókusi Általános Iskola	0,7	4,1
Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola és AMI	6,9	8,0
Tabán Általános Iskola és AMI	2,6	2,3
Tarjáni Magyar-Német Kéttannyelvű Általános Iskola és AMI	3,4	3,1
Tisza-parti Általános Iskola	-	-
Vörösmarty Mihály Általános Iskola	3,8	5,0
Weöres Sándor Általános Iskola és AMI	2,7	8,4
Zrínyi Ilona Általános Iskola és AMI	1,6	3,6
Összesen	2,6	4,0

Megjegyzés: AMI: Alapfokú Művészetoktatási Intézmény. n. a.: nincs adat. A Weöres Sándor Általános Iskola fenntartója a 2012/2013. tanévben a Szegedi Kistérség Többcélú Társulása. A Makkosházi Általános Iskola a 2012/2013. tanévben Bonifert Domonkos Általános Iskola néven működött.

²⁷ Forrás: <http://www.jaszeged.sulinet.hu/>

A nem önkormányzati fenntartású iskolák közül – a korábban említett Weöres Sándor Általános Iskolán kívül – egyedül a Szegedi Kistérség Többcélú Társulás fenntartásában működő, speciális tantervű Solyom Utcai Óvoda és Általános Iskolában jelentős a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók száma (27 fő). A további nyolc nem önkormányzati fenntartású általános iskolában összesen nyolc tanuló tartozik ebbe a csoportba.

A deszegregációs program egyik következménye, hogy Szeged számos iskolájában elindították az Integrációs Pedagógiai Programot (IPR). A 2006/2007. tanévig a város általános iskolái közül egyedül a szeged-kiskundorozsmai Orczy István Általános Iskolában vezették be az integrációs felkészítést. Ezen tanév végén, a 2007/2008. tanévre vonatkozóan összesen 20 intézmény 526 tanulója igényelt integrációs támogatást. Az oktatási rendszer átalakítása (iskolabezárások, összevonások, kistérségi kiszervezés) következtében a 2007. októberi helyzet alapján összesen 15 iskola 477 tanulója nyerték el a támogatást.²⁸ Mivel a magasabb presztízsű önkormányzati iskolák többségének, illetve az egyházi és egyetemi fenntartású általános iskoláknak csak néhány halmozottan hátrányos helyzetű diákja van, így az IPR-t sem vezették be ezekben az intézményekben.

A Móra Ferenc Általános Iskola tanulóinak nyomon követését Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzatának Oktatási, Kulturális és Sportirodájával együttműködve, a tanulókat befogadó iskolák által szolgáltatott adatokra alapozva végeztük el. Törekedtünk arra, hogy a diákok iskolai karrierjét akkor is kövessük, ha iskolát váltottak, továbbtanultak, esetleg másik településre költöztek. Ennek érdekében minden tanévről külön adatszolgáltatást kértünk az iskoláktól, mely során indokolt esetben megjelölték a távozó tanuló új intézményét. Erőfeszítéseink ellenére az adatbázis korántsem teljes, a vidékre költöző, magántanulónak nyilvánított vagy a SZISZSI József Attila Tagintézményben tanuló fiatalok iskolai előmeneteléről nem rendelkezünk minden esetben teljes körű adatokkal. Utóbbi esetben megnehezítette az elemzést, hogy nemcsak szakképzéssel, hanem általános iskolai oktatással is foglalkozik az intézmény, így az iskolába átvett tanulók egy része nem a szakiskolai programba került, hanem általános iskolai tanulmányait folytatta.

Mivel a 2006/2007. tanév diákjai közül a nyolcadikosok többsége elballagott, a vizsgálatba bevont tanulók száma 136 fő volt. Hét tanuló nem érkezett meg a befogadó iskolába, s később sem iratkoztak be a számukra kijelölt intézménybe, közülük hatan külföldre távoztak.²⁹ Az utánkövetést így 129 tanulóval végeztük el. Az eredményeket elsősorban a befogadó iskolában tanuló diákokra vonatkoztatva közöljük, néhány releváns esetben az összes nyomon követhető tanulóra. Az előbbi esetben az átiratkozások és a továbbtanulás miatt a tanulók létszáma jelentősen lecsökkent az ötödik tanév végére (33 fő), viszont a második metódusnál csak az iskolai tanulmányaikat befejező vagy lemorzsolódó diákokkal csökkent az eredeti létszám, s a 2011/2012. tanévre vonatkozóan is 110 fiatalról vannak adataink.

Továbbtanulónak azokat a diákokat tekintjük, akik általános iskolai tanulmányaik sikeres befejezését követően középfokon folytatták tanulmányaikat. Azokat a tanulókat, akik – saját döntésük vagy külső presszió hatására – a befogadó iskolát elhagyva egy további általános iskolába kerültek, az iskolaváltók csoportjába soroljuk. Lemorzsolódnak azokat

²⁸ A 477 diák egy része nem halmozottan hátrányos helyzetű, hiszen az esélyegyenlőséget, felzárkóztatást segítő támogatások igénylésének, folyósításának és elszámolásának rendjéről szóló 12/2007. (III. 14.) OKM-rendelet alapján az igazgató legfeljebb 10%-os keret terhére hátrányos helyzetű tanulókat is bevonhatott a programba.

²⁹ Információink alapján ezen tanulók korábban is külföldön éltek.

a tanulókat tekintjük, akik az adott képzési szint sikeres teljesítését megelőzően abbahagyták tanulmányaikat. A végzett kategóriába sorolt fiatalok sikeresen befejezték középfokú tanulmányaikat.

A tanulók befogadása kapcsán három időszakot különböztethetünk meg. (1) Az iskola-bezárást követő tanévben fokozott figyelemben és támogatásban volt részük a befogadó iskolákban, így viszonylag alacsony volt a kiiratkozó tanulók száma. Ekkor alig egytizedük váltott iskolát, s mindössze ketten hagyták abba tanulmányaikat. (2) Azonban a következő három tanévben fokozatosan nőtt a sikertelen iskolai karrierek száma. A második tanévre megtalálták a rendszer „kiskapuját” a beilleszkedést elutasítók, s a pedagógusok vagy a szülők akaratából iskolát váltók többsége – nyolc tanuló – a József Attila Tagintézménybe került át. A 2009/2010. tanévben kiugróan megnőtt az iskolát váltók száma, az eredeti befogadó iskolában tanuló diákok egyötöde elhagyta az eredeti befogadó intézményt. A negyedik tanévre az átjelentkezések aránya lecsökkent, de a lemorzsolódókkal³⁰ együtt újfent kikerült a diákok 22 százaléka a befogadó iskolákból. (3) Az ötödik, 2011/2012. tanévre lezárult a deszegregáció folyamata, az iskolában maradó tanulók döntő többsége beilleszkedett a befogadó közösségébe, az átiratkozók vagy lemorzsolódók száma minimálissá vált (4. táblázat). Mindezt némileg árnyalja, hogy a lemorzsolódónak besorolt tanulók többsége a tanköteles kor elérését követően fejezte be tanulmányait, valamint az iskolát váltók közül néhányan lakhelyváltás miatt kerültek új intézménybe.

4. táblázat. A bezárt iskola tanulóinak száma az eredeti befogadó iskolában

<i>Tanév</i>	<i>Létszám</i>	<i>Továbbtanult</i>	<i>Iskolát váltott</i>	<i>Lemor- zsolódott</i>	<i>Végzett</i>
2007/2008.	129*	12	12 (1)	2	-
2008/2009.	103	11	13 (8)	3	-
2009/2010.	76	9	15 (4)	0	2
2010/2011.	50	6	5 (3)	6	-
2011/2012.	33	3	1 (1)	2	-

Megjegyzés: *Ezen adat a speciális egyéni utak kutatói besorolásával jött létre. Az iskolát váltó tanulók közül a zárójeles adat a József Attila Tagintézménybe átkerült általános iskolai tanulókat jelöli.

A beilleszkedés eredményességét intézményenkénti bontásban vizsgáltuk (5. táblázat). Néhány iskola a bojkottálás szintjéig eredménytelen volt a gyermekek befogadása során. Három iskolából³¹ a deszegregáció során érkező tanulók több mint 70 százaléka kiiratkozott a 2011/2012. tanév végére. Ezen intézmények esetében kiugróan magas volt a József Attila Tagintézményébe érkezők aránya is, azonban három iskola³² az átlagosnál sikeresebb volt, a mórás tanulók kevesebb mint 30 százaléka távozott az öt tanév alatt az intézményből.

³⁰ A lemorzsolódó tanulók egy része.

³¹ Arany János Általános Iskola, Makkosházi Általános Iskola és Tarjáni Általános Iskola.

³² Alsóvárosi Általános Iskola, Rókusi Általános Iskola és Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola. A befogadó iskolák közül az utóbbi két iskola jelenleg is együttműködik a Hallgatói Mentorprogrammal, ami ugyancsak jelzésértékű.

5. táblázat. A bezárt iskola tanulóinak száma az eredeti befogadó iskolában

<i>Intézmény</i>	<i>Létszám (2007/2008)</i>	<i>Létszám (2011/2012)</i>	<i>Tovább tanult</i>	<i>Iskolát váltott</i>	<i>Lemorzso- lódott</i>
Alsóvárosi Általános Iskola	23	9	11	3 (0)	0
Arany János Általános Iskola	9*	2	0	7 (4)	0
Béke Utcai Általános Iskola	15	3	5	7 (2)	0
Dózsa György Általános Iskola	5	0	3	2 (1)	0
Gedói Általános Iskola és AMI	8	2	3	3 (1)	0
József Attila Általános Iskola és Szakiskola	17*	3	1*	0	13
Makkosházi Általános Iskola	9	0	2	7 (5)	0
Rókusi Általános Iskola	14	6	4	4 (1)	0
Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola és AMI	12	5	4	3 (1)	0
Tarjáni Magyar-Német Kéttannyelvű Általános Iskola és AMI	7	2	0	5 (2)	0
Weöres Sándor Általános Iskola és AMI	10	0	5	5 (0)	0
Összesen	129	33	38	46 (17)	13

Megjegyzés: *Ezen adat a speciális egyéni utak kutatói besorolásával jött létre. Az iskolát váltó tanulók közül a zárójeles adat a József Attila Tagintézménybe átkerült általános iskolai tanulókat jelöli. AMI: Alapfokú Művészetoktatási Intézmény. A Makkosházi Általános Iskola a 2011/2012. tanévben Bonifert Domonkos Általános Iskola néven működött.

Jelentősen rosszabb a deszegregációs folyamat eredményének a megítélése, ha nemcsak az eredeti befogadó iskolából, hanem a további „kerülőutakon”, több iskolaváltással a József Attila Tagintézménybe érkező tanulók számát vizsgáljuk. Mint a korábbi adatokból is kitűnik, a SZISZSI József Attila Tagintézménye fogadta be az átjelentkező általános iskolás tanulók többségét, s a szakképzésben tanuló diákok közül is igen nagy számban érkeztek ebbe az intézménybe volt mórás diákok – mind a nyolcadik osztály elvégzése után, mind egy sikertelen továbbtanulási próbálkozást követően. Néhány tanuló nem közvetlenül, hanem „kerülőutakon”, több iskolaváltást követően jutott el a József Attila Tagintézménybe. Az iskolabezárást követően érkező 17 tanulón kívül összesen 22 diák (17 fő az eredeti befogadó iskolából, 5 fő egyéb intézményből) került be az intézmény általános iskolai képzésére, továbbá 13 fiatal (6 továbbtanulóként, 7 másik intézményből átjelentkezve) végezte itt középiskolai tanulmányait. Nagyobb számban fogadott be tanulókat a speciális tantervű Súlyos Utcai Általános Iskola is (11 fő). Nem dönthető el egyértelműen, hogy ezekben az esetekben indokolt volt az átirányítás, vagy tudatos szegregációs gyakorlat valósult meg.³³

³³ Álláspontunk szerint a szegregált iskolában sem pedagógiai, sem finanszírozási szempontból nem voltak érdekelték a pedagógusok a szegregált oktatási formára javasolt sajátos nevelési igényű tanulók beazonosításában és átirányításában, így ezek a döntések jellemzően az iskolabezárás után születtek meg. Ez a megállapítás ugyancsak alátámasztja azt, hogy a különleges bánásmódot igénylő tanulók oktatásának minőségét számos tényező veszélyezteti egy szegregált intézményben.

A vizsgált öt tanévnyi időszak során a bezárt iskolából kikerülő tanulók 22 százalékát (29 fő) nyilvánítottak magántanulóvá az eredeti befogadó iskolájában. Az átjelentkező tanulók utánkövetésének eredménye még magasabb magántanulói arányt mutat. A diákok egy része tan éveken keresztül magántanuló volt, míg mások csak egy tanévig. A magántanulók döntő többsége a később átjelentkező és/vagy lemorzsolódó tanulók köréből került ki. A magántanulóvá nyilvánítással kapcsolatban is megállapítható, hogy a fokozott figyelemmel járó első tanévet követően a következő három évben jelentősen megnőtt ezen szegregációs mechanizmus előfordulása, majd az ötödik tanévre visszaszorult ez a gyakorlat – hiszen ekkorra már elhagyták az iskolát a nehezen integrálhatónak stigmatizált diákok.

Az intézményi szintű adatokból egyértelműen kiderül, hogy több befogadó iskolának stratégiaszerűen a magántanulóvá nyilvánítás volt a válasza a deszegregációs kísérletre³⁴, ám több iskola esetében egyetlen mórás tanuló sem lett magántanuló.³⁵ Tapasztalatunk alapján az eltérő eredmények egyrészt a szegregált iskolából érkező tanulói kör korösszetételéből, másrészt a befogadó intézmény integrációs szándékából vezethetők le (6. táblázat).

6. táblázat. A bezárt iskola magántanulóvá nyilvánított diákjainak száma a befogadó iskolákban

<i>Tanév</i>	<i>Létszám</i>	<i>Magántanuló</i>
2007/2008.	129	12
2008/2009.	103	17
2009/2010.	76	13
2010/2011.	50	8
2011/2012.	33	2

Ha nemcsak az eredeti befogadó iskolákban maradt diákokat vizsgáljuk, hanem az átiratkozókat és a továbbtanulókat is számításba vesszük, akkor a magántanulók száma jelentősen magasabb. A második tanévtől a mórás diákok ötöde-hatoda (16–22 %) minden évben magántanuló (7. táblázat). Hivatalosan a magántanulóvá nyilvánítás – főként az általános iskolás tanulók esetében – többségében a szülők kívánságára történt. Azonban többször tapasztaltuk, hogy a szülőkre pressziót gyakoroltak, „kisebbik rosszként”, egy büntetés elkerülésének lehetőségeként felkínálva érték el a szülőknél a kérvény benyújtását, viszont több család a gyermekük iskolával szembeni ellenállása vagy a korai pénzkereseti kényszer miatt jutott erre a döntésre.

³⁴ Az Arany János Általános Iskolában és a Tarjáni Általános Iskolában a tanulók több mint fele magántanuló lett.

³⁵ Dózsa György Általános Iskola, Rókusi Általános Iskola, Rókusvárosi II. sz. Általános Iskola és AMI. Mindhárom intézmény végig részt vett a vizsgált öt tanév folyamán a Hallgatói Mentorprogramban. A mentorált tanulók között csak néhány magántanuló található. Egyrészt csak esetenként tudtak a mentorhallgatók együttműködni a magántanulókkal, másrészt az átlagosnál sokkal kisebb eséllyel váltak magántanulóvá mentorált diákok. Több esetben a Hallgatói Mentorprogram munkatársai fordították meg a magántanulóvá válás folyamatát.

7. táblázat. A bezárt iskola tanulóinak hiányzása

<i>Tanév</i>	<i>Létszám</i>	<i>< 50 óra</i>	<i>50–250 óra</i>	<i>250 óra <</i>	<i>Magán-tanuló</i>	<i>Nincs adat</i>
2007/2008.	129	36	56	19	12	6
2008/2009.	128	27	52	22	21	6
2009/2010.	124	19	47	30	22	6
2010/2011.	120	30	41	17	26	6
2011/2012.	110	10	38	28	23	11

Az extrém mértékű hiányzások száma az ötödik tanévben érte el a legmagasabb mértéket – ekkor a tanulók negyede legalább 250 órától hiányzott. A kevésbé problémás években (1., 2. és 4. tanév) sem csökkent ezen diákok aránya 14 százalék alá. Pozitív eredményként értékelhető, hogy a diákok egy számottevő csoportjának, átlagosan közel 30 főnek nem voltak hiánnyal kapcsolatos problémái (7. táblázat). Míg a 2007/2008. tanévben a tanulók felének (51,4%) egyetlen igazolatlan órája sem volt, az ötödik tanévre a tanulók kétharmada (67,1%) rendelkezett igazolatlan hiánnyal.

A korábbi iskolájukban extrém mértékben alacsony oktatási minőségben részesülő, így nagyfokú lemaradással küzdő tanulók esetében a tanulmányi teljesítményekről leginkább az évismétlések regisztrálása adhat képet. Erre többféle okból kerülhet sor: elégtelen osztályzatot kapott, de nem utalták pótvizsgára; sikertelen pótvizsgát tett; nem ment el a pótvizsgára; magántanuló esetén nem ment el az osztályozó vizsgára; egyéb okokból (pl. hiányzás miatt) nem osztályozható. A tanév végi bukás tehát nem feltétlen jelent évismétlést, illetve évet ismételni nem csak bukás miatt lehet. Ez az oka annak, hogy van olyan tanév (a 2010/2011-es), amikor a középiskolások körében nem történt bukás, azonban évismétlés igen.

Az évismétlők aránya a vizsgált öt év során – összefüggésben a hiányzások, illetve a magántanulóvá válás mértékének növekedésével – folyamatosan nőtt. Az első három tanévben kontrollálható keretek között maradt, azonban a vizsgált időszak végére elérte a 40 százalékos arányt. Ez a negatív tendencia egyrészt annak tulajdonítható, hogy a felsőbb évfolyamokban egyre inkább megmutatkoztak a tanulók alapkészségekbeli hiányosságai, fokozódott a lemaradásuk, másrészt egyre többen érték el az iskolai sikeresség szempontjából kritikus 9. és 10. évfolyamot (l. *Kertesi és Kézdi*, 2008; *Liskó*, 2002).

Amennyiben a sikeres pótvizsgák számát is figyelembe vesszük, egyértelművé válik a fordított arányosság az évismétlés és a sikeres pótvizsga között, sőt kiderül, hogy a vizsgált öt év során 41–48 főnyi tanuló küzdött folyamatosan tanulmányi problémákkal, s a negyedik-ötödik tanévre egyre kisebb arányuk tudta a nyári felkészüléssel elkerülni az évismétlést (8. táblázat).

8. táblázat. Évisméltések és sikeres pótvizsgák száma a bezárt iskola tanulóinak körében

Tanév	Létszám	Évisméltés		Sikeres pótvizsga		Nincs adat
		fő	%	fő	%	
2007/2008.	129	21	17,1	21	17,1	6
2008/2009.	128	26	21,3	15	12,3	6
2009/2010.	124	28	23,7	20	17,0	6
2010/2011.	120	33	29,0	11	9,7	6
2011/2012.	110	40	40,4	7	7,1	11

ZÁRÓ GONDOLATOK

A szegedi deszegregációs program során a város vezetése elsősorban az önkormányzati közgyűléseken folyó politikai diskurzus során, másodsorban a médianyilatkozatok szintjén mindig következetesen kiállt az integrált oktatás mellett.³⁶ Az oktatási szakapparátus vezetője egyértelműen internalizálta a deszegregációs normarendszert. Azonban a döntéshozók a manifeszt módon felvállalt értékrendjüket nem tudták elfogadtatni az önkormányzati szervezet és intézményrendszer alsóbb szintjein dolgozó munkatársaikkal. Az iskolaigazgatók nem tudtak azonosulni az oktatási integráció eszmerendszerével, ezért tantestületi szinten sem tudták adaptálni azt. A pedagógusok jelentős részének ellenállása vagy közömbössége viszont a többségi tanulók és szüleik potenciális kooperációjának elfecsérlését is maga után vonta. Bár számos pedagógus tett jelentős erőfeszítéseket a deszegregációban érintett tanulók megsegítése kapcsán, e tanulók problémáinak kezelése nem jelentett kiemelt célt.

A társadalmi konszenzus szükséges minimumát Szegeden a viszonylag erős lokális civil szféra teremtette meg. A témában aktív szervezetek és csoportok a deszegregációt támogató programok, főként a Hallgatói Mentorprogram megszervezésével nem csupán a szegregáló iskolából kikerülő tanulók tanulmányi és szociális beilleszkedését segítették elő, hanem lehetőséget biztosítottak arra is, hogy az oktatási-társadalmi integráció támogatói megszerveződjenek, társadalmi erőt mutassanak fel. Részben a folyamat kommunikációját is átvállalták – indirekt módon – az önkormányzati döntéshozóktól, akik mindvégig a deszegregáció társadalmi-politikai konfliktuspotenciáljának a béklyójában vergődtek.

Sikerült elérni a szegedi deszegregációs program legfőbb célját, a település oktatási rendszerének szégyenfoltjaként működő gettóiskola megszüntetését, illetve egy újabb általános iskola szegregálódásának elkerülését. A bezárt iskola tanulóinak átirányítását, a deszegregáció jogi keretrendszerének biztosítását sikeresen koordinálták a szakapparátus dolgozói. Azonban azt kudarcként értékelhetjük, hogy a SZISZSZI József Attila Tagintézményébe koncentráltak azok a fiatalok, akiknek tanulmányi és/vagy szociális okokból nem sikerült beilleszkedniük a befogadó iskolába. Az iskola speciális képzési rendjéből adódóan nem egy szegregált általános iskoláról, hanem a szegregációnak a szakképzés szintjére történő transzformálásáról van szó. Azonban azt is fontos az intézkedés értékelésekor figyelembe venni, hogy a Móra Ferenc Általános Iskola tanulóinak döntő többsége az

³⁶ Ezt alátámasztják például a Móra Ferenc Általános Iskola bezárásáról határozó közgyűlések jegyzőkönyvei.

iskolabezárást megelőzően is ebbe az intézménybe került át vagy tanult tovább. Ebből az aspektusból vizsgálva a deszegregációt, pozitív fejleménynek tekinthető, hogy a szegregált iskolából kikerülő tanulók jelentős része – az alsóbb évfolyamokat tekintve egyre nagyobb arányban – más továbbtanulási utakat is talál a szegedi oktatási rendszerben.

Az évismétléssel, a hiányzással és a lemorzsolódással kapcsolatos adatok is elrettentően hatnak, főként a Móra Ferenc Általános Iskolában tapasztalt viszonyokat feledők számára. Korábban a gettóiskola alacsony oktatási színvonala és problémahárító működési mechanizmusa miatt az évismétlések száma alacsonyabb volt, a hiányzásokat alig regisztrálták, vagyis az iskolabezárást követően a tanulók reszocializációs folyamatának fontos eleme és eredménye volt, hogy többségük elfogadta a rendszeres iskolalátogatás normáját. A későbbi lemorzsolódás sem a deszegregáció által generált jelenség. *Liskó* (2002) kutatásaiban közel 60 százalékra teszi a 9. és 10. évfolyamban lemorzsolódó roma tanulók arányát az ezredfordulón (2002). *Kertesi és Kézdi* (2008) vizsgálata szerint a roma származású diákok közel tizede (8%) az általános iskola elvégzése után befejezi tanulmányait, s hasonló arányuk (7%) a tizedik osztály közepéig lemorzsolódik.³⁷

Összegzőként megállapítható, hogy az iskolai kudarcokra rávilágító eredmények nem a deszegregáció, hanem a szegregáció következményei. Ugyanakkor nem kétséges, hogy az érintett tanulók súlyosabban élték meg ezeket a nehézségeket, mint ha nem történt volna meg az iskolabezárás (*Csempesz és Fejes*, 2013 jelen kötet). A befogadó iskolák mórás tanulókkal kapcsolatos eltérő eredményei arra is rámutatnak, hogy az iskoláktól függően egyes tanulóknak az elkerülhetetlen mértékünél jóval több nehézséggel kellett megküzdeniük. Az iskolák integrációs szándéka, stratégiaválasztása meghatározó módon befolyásolta a beilleszkedést. Az eredményekből kiderül, hogy a Hallgatói Mentorprogram az integráció iránt inkább elkötelezett, ezért együttműködésre törekvő iskolákban működhetett hosszabb ideig, s itt – részben a programnak köszönhetően – sikeresebb is volt a beilleszkedés. Minden bizonnyal pozitívabb eredményeket lehetne felmutatni, ha az intézkedés középpontjában nemcsak egy szegregált iskola megszüntetése áll, hanem az integrációs szemlélet elterjesztése, illetve a helyi iskolarendszer átalakítására is célkitűzés lett volna. Álláspontunk szerint a szegedi deszegregációs intézkedés következtében – minden nehézség ellenére – a cserepes sori szegregátumban élő családok gyermekei jobb minőségű oktatásban részesültek, az integrált környezetben iskolába lépő fiatalabb korcsoportok pedig nem az ország egyik leggyengébb általános iskolájában fogják megkezdeni tanulmányaikat.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk a tanulók iskolai útjának nyomon követésében nyújtott segítségért *Kardos Jánosnak*, valamint az adatokat közlő *intézményvezetőknek*. Köszönjük továbbá *Csempesz Péternek* az adatok feldolgozásában nyújtott közreműködését.

³⁷ A nem roma tanulók esetében mindkét adat 1 százalék.

IRODALOM

- Andl Helga, Kóródi Miklós, Szűcs Norbert és Vég Zoltán Ákos (2009): Regisztráció, körzethatár, előnyben részesítés. A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók integrált oktatásának biztosítása a beiskolázás szabályozásával. *Esély*, **20**. 3. sz. 38–73.
- Bereczky Krisztina és Fejes József Balázs (2013): Pedagógusok nézeteinek és tapasztalatainak vizsgálata egy deszegregációs intézkedéssel összefüggésben. In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai*. Belvedere Meridionale, Szeged. 131–155.
- Csemesz Péter és Fejes József Balázs (2013): A szegedi deszegregáció első éve az új intézményekbe áthelyezett tanulók nézőpontjából. In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai*. Belvedere Meridionale, Szeged. 191–203.
- Fejes József Balázs (2013): Miért van szükség deszegregációra? In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai*. Belvedere Meridionale, Szeged. 15–35.
- Hankiss Elemér (1983): *Társadalmi Csapdák. Diagnózisok*. Magvető Kiadó, Budapest. 295–347.
- Havas Gábor (2008): Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas Károly, Köllő János és Varga Júlia (szerk.): *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Ecostat, Budapest. 121–138.
- Kertesi Gábor és Kézdi Gábor (1998): *A cigány népesség Magyarországon. Dokumentáció és adattár*. Socio-typo Kiadó, Budapest.
- Kertesi Gábor és Kézdi Gábor (2008): A roma és nem roma fiatalok középiskolai továbbtanulása. Első eredmények a TÁRKI–Educatio Életpálya-felmérése alapján. In: Kolosi Tamás és Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2008*. TÁRKI, Budapest. 344–362.
- Liskó Ilona (2002): *Cigány tanulók a középfokú iskolákban*. Kutatás közben sorozat, 234. kötet. Oktatáskutató Intézet, Budapest.
- Városfejlesztési Kézikönyv (2009): Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium, Területfejlesztési és Építésügyért Felelős Szakállamtitkárság. Második, javított kiadás.
- Rátkai Árpád (1997): Szeged cigánysága és a Szegedi Cigányprogram. *Regio*, **8**. 3–4. sz. 81–109. Szeged MJV IVS AT (2008): Szeged Megyei Jogú Város, Integrált Városfejlesztési Stratégia, Antiszegregációs Terv, 2008.
- Szűcs Norbert (2007): Kvalitatív technikák a deszegregáció szolgálatában. Módszertani összefoglaló egy bezárásra kerülő, szegregáló iskola érdekhálójának a vizsgálatáról. In: Szilágyi Tamás és Zámolyi Ferenc (szerk.): *Társadalom és épített környezet*. DARTKE – IVA, Dél-Alföld Társadalma 2., Szeged–Wien. 41–52.
- Szűcs Norbert (2009): A tervezéstől a sorsolásig. A beiskolázással kapcsolatos eljárásrendre vonatkozó rendelkezések gyakorlati megvalósulása a szegedi deszegregációs folyamat során. In: Jancsák Csaba, Nagy Gábor Dániel és Szűcs Norbert (szerk.): *Céhem vándorkönyvei. Tanulmányok a 60. éves Pászka Imre tiszteletére*. Belvedere Meridionale, Szeged. 129–144.
- Szűcs Norbert (2010): A közoktatási deszegregáció feltételrendszere Magyarországon. In: Jancsák Csaba, Nagy Gábor Dániel és Pászka Imre (szerk.): *Állandó párbeszédben. A szegedi műhely tisztelgése Utasi Ágnesnek*. Belvedere Meridionale – DARTKE, Szeged. 254–279.

- Szűcs Norbert (2011): *Többsikolás településeken zajló közoktatási deszegregációs programok sikerkritériumai*. Doktori disszertáció. Kézirat. Pécsi Tudományegyetem, Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.
- Szűcs Norbert (2013): Szegedi lakosok és pedagógusok integrált oktatással kapcsolatos véleménye. In: Fejes József Balázs és Szűcs Norbert (szerk.): *A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai*. Belvedere Meridionale, Szeged. 156–170.